

dr hab., prof. UŁ Ewa Andrysiak
Katedra Informatologii i Bibliologii
Uniwersytetu Łódzkiego
ul. Pomorska 171-173
90-236 Łódź

Adres prywatny
ul. C. Godebskiego 33
62-800 Kalisz

RECENZJA

rozprawy doktorskiej pani mgr Janiny Małgorzaty Halec „Biblioteka Publiczna w Lesznie i jej rola w życiu kulturalnym miasta”

Przedmiotem recenzji jest praca pani magister Janiny Małgorzaty Halec, przedstawiona do obrony w Instytucie Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego, napisana pod kierunkiem prof. dr. hab. Marcelego Kosmana.

Rozprawa składa się ze zrzębu głównego i aparatu pomocniczego pracy, zawierającego wykaz skrótów oraz bibliografię. Całość rozprawy liczy 532 strony, w tym 484 to tekst główny pracy.

Tytuł i zawartość treściowa

Przedmiotem pracy mgr Janiny Małgorzaty Halec są polskie biblioteki publiczne Leszna, których zasięg działania wykraczał także poza miasto, ich dzieje i rola w życiu kulturalnym miasta. W latach 1920-2014 objętych tematem pracy w Lesznie funkcjonowały kolejno: Powiatowa Biblioteka Publiczna (1947-1973), Miejska Biblioteka Publiczna (1948-1973), Powiatowa i Miejska Biblioteka Publiczna (1974-1975), Wojewódzka Biblioteka Publiczna im. Stanisława Grochowiaka (1975-1998), osiedlowe biblioteki publiczne (1994-1999), Miejska Biblioteka Publiczna im. S. Grochowiaka (od 1999). W swoich rozważaniach Autorka nie pominęła, funkcjonującej w latach 1890-1950 (z przerwą w okresie II wojny światowej i okupacji kraju), Publicznej Biblioteki i Czytelni Towarzystwa Czytelni Ludowych. Całość uzupełniają dzieje bibliotek Leszna do roku 1939 oraz obraz miasta jako ośrodka kulturalnego w omawianym okresie (1920-2014).

Struktura pracy

Praca obejmuje zagadnienia wchodzące w skład zarysowanego w tytule tematu, a zastosowany układ pozwolił Autorce na realizację zamierzonego celu, czyli przedstawienie leszczyńskich bibliotek publicznych.

Praca podzielona została na 9 rozdziałów, w których Autorka zastosowała dalszy podział na podrozdziały (od 6 do 21).

Zawartość merytoryczna

Rozprawę rozpoczyna Autorka rozdziałem poświęconym Lesznu jako ośrodkowi życia kulturalnego w latach 1920-2014, którego częścią są biblioteki. W części pierwszej Autorka odnosi się do leszczyńskiej kultury w roku 2014, przedstawia instytucje, pisze o wydarzeniach i ich uczestnikach. Część druga rozdziału przybliży działalność kulturalną miasta w latach 1920-1939, której organizatorami były liczne organizacje społeczne i szkoły, funkcjonowały biblioteki, działał teatr amatorski, chóry, ukazywało się wiele czasopism. Życie kulturalne miasta od roku 1945 do 2014 omawiają kolejne trzy podrozdziały rozdziału pierwszego, przedstawiające działania w obszarze kultury w latach 1945-1975, następnie w okresie 1975-1998, kiedy Leszno było stolicą jednego z 49 województw oraz od roku 1999; po kolejnych zmianach administracyjnych kraju, miasto pełni rolę ośrodka kultury dla Leszna i powiatu.

W rozdziale drugim poznajemy biblioteki Leszna od najstarszej z XVI stulecia (biblioteka szkolna gimnazjum leszczyńskiego) po wiek XIX (czytelnie ludowe, biblioteczeki Towarzystwa św. Wincentego a Paulo i innych towarzystw, początki działalności Towarzystwa Czytelni Ludowych, Biblioteka Towarzystwa Przemysłowego), a także biblioteki okresu międzywojennego do roku 1939 (Biblioteka Pedagogiczna Nauczycielstwa Obwodu Szkolnego Leszczyńskiego, biblioteka wojskowa).

Osobny rozdział traktuje o Bibliotece Towarzystwa Czytelni Ludowych działającej w okresie od 1890 do roku 1950, kiedy połączona została z Powiatową Biblioteką Publiczną.

W rozdziałach IV-IX Autorka omawia kolejno Powiatową Bibliotekę Publiczną (1947-1973), Miejską Bibliotekę Publiczną (1948-1973), Powiatową i Miejską Bibliotekę Publiczną (1974-1975), Wojewódzką Bibliotekę Publiczną im. S. Grochowiaka (1975-1998). Poszczególne biblioteki opisuje według przyjętego schematu obejmującego proces tworzenia, podstawy prawne, organizację, bazę lokalową, zbiory i czytelnictwo, działalność instrukcyjną i szkoleniową w przypadku biblioteki powiatowej oraz powiatowej i miejskiej, działalność informacyjną, współpracę ze środowiskiem. Bardziej rozbudowany schemat zastosowany został do omówienia Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Stanisława Grochowiaka (1999-2014). W tym przypadku, w 21 podrozdziałach, Autorka kolejno przedstawiła: powstanie i podstawy formalno-prawne działalności, sieć biblioteczną, organizację, lokale i wyposażenie, kadre, zbiory, użytkowników, działalność informacyjno-bibliograficzną (w tym strony www biblioteki w Internecie, ekslibris i logo), omówiła patrona biblioteki Stanisława Grochowiaka i Grochoviana, Gabinet Romana Maciejewskiego, działalność instrukcyjno-metodyczną i szkolenia, działalność kulturalną, upowszechnieniową i popularyzatorską (wystawy, spotkania biblioteczne, inne formy popularyzowania literatury, konkursy), kluby biblioteczne, realizowane projekty, konferencje, działalność naukowo-badawczą i wydawniczą, komputeryzację procesów bibliotecznych, Polski Związek Bibliotek, budżet MBP, działalność biblioteki w środowisku, wyróżnienia i nagrody dla MBP, wydawnictwa MBP.

Rozdział VII przybliży natomiast osiedlowe biblioteki publiczne, czyli samodzielne placówki działające w latach 1994-1999. Autorka przypomina ich powstanie, podstawy prawne, bazę lokalową, pracowników, zmiany w sieci samorządowych bibliotek

publicznych, zbiory, czytelników i wypożyczenia, działalność informacyjną, kulturalną edukacyjną oraz upowszechnieniową, a także ich miejsce w środowisku.

Uwagi ogólne

Ważną częścią pracy jest opis środowiska kulturalnego Leszna, w którym działały wszystkie formy instytucji bibliotecznych tego miasta. Z tego punktu widzenia praca została prawidłowo skonstruowana, choć w rozdziale I swoistą „próbą podsumowania” powinien być właściwie podrozdział „Kultura Leszna w roku 2014”, ukazujący obecny stan środowiska kulturalnego, a ustawiony przez autorkę jako otwarcie tego historycznego rozdziału. Przy okazji warto zaproponować autorce unikanie kategorycznego ustanawiania cezur chronologii (jak w przypadku „roku 2014”), bowiem upływ czasu czyni tego rodzaju cezury niezrozumiałymi dla przyszłych czytelników rozprawy.

Za celowe jednak uznać można wyłączenie z rozdziału II „Biblioteki dawnego Leszna do roku 1939” dziejów Biblioteki Towarzystwa Czytelni Ludowych (ulożonych w rozdziale kolejnym), istniejącej i działającej również w latach 1945-1950, a zatem poza zasięgiem chronologicznym tego rozdziału. Ta instytucja miała zresztą zupełnie podstawowe znaczenie dla polskiego ruchu bibliotekarskiego, oświatowego i kulturalnego w Wielkopolsce, górując jakością i rozmiarami swojego działania nad innymi ówczesnymi inicjatywami bibliotecznymi.

W rozdziale IX „Miejska Biblioteka Publiczna im. Stanisława Grochowiaka 1999-2014” dane dotyczące czytelnictwa Autorka przedstawia w tabelach; omawiając je nie zawsze odnosi się do numeru tabeli, co utrudnia nieco odniesienie się do właściwych danych, zawartych w kolejnych tabelach.

W ostatnim podrozdziale rozdziału IX „Miejska Biblioteka Publiczna im. Stanisława Grochowiaka 1999-2014” poświęconym wydawnictwom biblioteki Autorka dość nietypowo – w postaci spisu bibliograficznego – przedstawiła publikacje wydane bądź współwydane przez MPB. Wydawnictwa należałoby raczej przedstawić w formie opisowej, co pozwoliłoby autorce na ocenę choćby jakości poszczególnych edycji. Można jednak taką decyzję zrozumieć, pamiętając, iż autorka była w wymienionych latach inspiratorką działalności wydawniczej biblioteki, a zatem ocena własnej działalności może rzeczywiście przysparzać pewnego kłopotu.

Praca posiada prawidłowo skonstruowane przypisy. Drobnym mankamentem jest jednak w opisie bibliograficznym biogramu słownikowego użycie słowa „biogram”. To zbędna informacja. Innym zdarzającym się potknięciem jest występowanie w przypisach pełnych imion autorów zamiast stosowanych tradycyjnie inicjałów.

Sporo zastrzeżeń można mieć do kwestii korekty pracy. Jej niestaranność jest dość widoczna i przejawia się brakiem „polskich liter” ą, ę, ó, przede wszystkim razi jednak maniera rozpoczynania wielu zdań małą literą, brak spacji, kropek kończących zdania. To spory mankament rozprawy, dokuczliwy w lekturze i rzucający cień na jej ostateczną ocenę, choć w zasadzie nie mający wpływu na jakość merytoryczną tekstu. Trzeba jednak pamiętać, iż nawet ewentualny pośpiech w edycji pracy nie tłumaczy tak widocznej niestaranności edycji pracy. Do podobnych usterek należy umiejscowienie w części pracy wskaźnika przypisu w tekście po kropce kończącej zdanie, zamiast przed nią, a zatem w obrębie zdania, do którego przypis się odnosi.

Uwagi szczegółowe

1. Wstęp – nadużywanie określeń: przedstawione zostały, opisane zostały, omówione zostały
2. W wielu miejscach pojawia się niezbyt szczęśliwe określenie „w mieście Lesznie” (s. 7, 8, 12, 15, 74, 150 i in.) Leszno od wieków jest miastem i niekoniecznie trzeba to tak ostentacyjnie podkreślać.
3. S. 7 – W przypisie autorka pisze o leszczyńskiej Publicznej Bibliotece Pedagogicznej, istniejącej w ramach Centrum Ustawicznego Kształcenia Nauczycieli. Dzisiejsza nazwa tej instytucji to Centrum Doskonalenia Nauczycieli w Lesznie, zaś biblioteka nie podlega Kuratorium Oświaty, a samorządowi województwa wielkopolskiego.
4. S. 19 – Autorka pisze, że w 1999 r. „działało w Polsce dziewięć tysięcy czterdzieści sześć bibliotek publicznych i filii bibliotecznych, dwa tysiące osiemset siedemdziesiąt punktów bibliotecznych. Zgromadzone w nich księgozbiory to 135,8 mln woluminów, z których skorzystało 7332 czytelników, wypożyczając 153 035 książek”. Czy należy rozumieć, że część bibliotek nie miała w ogóle czytelników a wypożyczenia stanowiły tak mały procent ogółu zbiorów, czy też traktować to trzeba jako pomyłkę?
5. S. 77 w. 3 od góry – jest: Powiatowa Biblioteka Publiczna; powinno być: Pedagogiczna.

Język pracy

Praca mgr Janiny Małgorzaty Halec napisana została językiem poprawnym, pewien jednak pośpiech, widoczny w wielu elementach pracy zaważył na ostatecznym jej kształcie. I tak zauważyć należy zdarzające się potknięcia stylistyczne, by wymienić tylko niektóre z nich:

S. 8, w. 9 od góry – niezręczność w zdaniu „Znane początki w ogóle bibliotek w Lesznie natomiast wiążą się z biblioteką szesnastowiecznej szkoły łacińskiej...”. Podobne niezbyt szczęśliwe sformułowania pojawiają się również w innych miejscach: s. 28 - ... zawierającej opis pod wieloma względami Leszna i ziemi leszczyńskiej; s. 62 w. 3 od góry – Już na początku marca z datą 7 marca 1945 r.; s. 70 w. 16 od góry – w latach pięćdziesiątych do roku 1984; s. 97 w. 10 od góry - ...było doprowadzenie do skutku powołania czasopisma...; s. 168 w. 6 od góry – Zbiorowo korzystali ze zbiorów Biblioteki; s. 171 w. 9 od góry – Przez pierwsze lata była, stworzoną staraniem społecznym i urzędowym, ... publiczną biblioteką w mieście...

Bez wątplenia pośpiech spowodował także pozostawienie pewnej ilości „literówek”, wymagających bardzo dokładnej korekty tekstu, o czym już wspomniano w niniejszej recenzji.

Bibliografia załącznikowa

Praca opatrzona została obszerną bibliografią, obejmującą wydawnictwa poświęcone omawianej tematyce oraz źródła archiwalne i relacje. Praca sięga do licznych źródeł archiwalnych, przede wszystkim leszczyńskiej proweniencji (trzeba jednak odnotować penetrację także Archiwum Państwowego w Poznaniu). Wykorzystanie obszernego

materiału archiwalnego należy do zalet rozprawy, wchodzącej w szczegóły działalności leszczyńskich bibliotek, nieznanie autorom dotychczas opublikowanych opracowań.

Doktorantka podzieliła bibliografię na osiem części: źródła (tu archiwalia), źródła publikowane, druki zwarte, artykuły w czasopismach, dokumenty elektroniczne, maszynopisy, informacje i relacje, czasopisma.

Trzeba jednak zauważyć, że zastosowany podział budzi pewne wątpliwości. Zupełnie niepotrzebnie rozbudowano strukturę bibliografii w zakresie pozostałych źródeł i opracowań. I tak autorka powinna cenne źródło, jakim są informacje i relacje osobowe, włączyć do źródeł mających charakter archiwaliów, zaś czasopisma do źródeł drukowanych (czy publikowanych, jak w przyjętej konwencji). Na uznanie zasługuje skrupulatne zebranie licznych opracowań obrazujących rozliczne działania biblioteki, a także traktujących o środowisku kultury Leszna i powiatu leszczyńskiego.

Uwagi edytorskie

Kształt edytorski pracy pani mgr Janiny Halec nie budzi zastrzeżeń. Rozprawa złożona została czytelną czcionką o stosownej wielkości, uzależnionej od potrzeb zróżnicowania elementów tekstu. Kolumnę zaprojektowano uwzględniając odpowiednie wartości marginesów oraz interlinii. Także przyjęte wielkości czcionki tytułów i tytulików oraz innych elementów tytułatury nie pozostawiają wiele do życzenia, podobnie jak zabudowanie tabel. Jedynym mankamentem jest brak justunku bloków przypisów, co wymaga działań niezależnych od edytorskiego formowania głównego tekstu pracy.

Konkluzja

Autorka podjęła się ambitnego zamierzenia ukazania losów bibliotek leszczyńskich na przestrzeni blisko stu lat, borykając się zarówno z ogromem materiału źródłowego, jak i możliwościami konstrukcyjnymi pracy. W rezultacie Leszno uzyskało udany opis działalności najważniejszej placówki bibliotecznej w dziejach miasta, działalności ukazanej w perspektywie środowiska kulturalnego przez osobę uczestniczącą w owym środowisku i mającą do działalności biblioteki leszczyńskiej stosunek bardzo osobisty. Mimo to, autorce udało się spojrzeć na instytucje i procesy biblioteczne w sposób bezstronny, wolny od emocji. To zaleta tej pracy, zarysowującej dzieje jednej z ciekawszych bibliotek publicznych Wielkopolski.

Powyższe uwagi pozwalają mi, pomimo pewnych mankamentów pracy, ocenić ją pozytywnie i tym samym wnioskować o dalsze procedowanie przewodu doktorskiego pani Janiny Małgorzaty Halec.

Ewa Gładyszewska

Kalisz, dnia 28 listopada 2016 r.